

**И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Кыргыз билим берүү академиясы**

Д 13.20.618 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 37,013; 159,923

Былыкова Махабат Максатовна

**ОКУТУУНУН ИНТЕРАКТИВДҮҮ МЕТОДДОРУН ПАЙДАЛАНУУ
МЕНЕН СТУДЕНТТЕРДИН ТААНЫП-БИЛҮҮ АКТИВДҮҮЛҮГҮН
ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы

педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2022

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: **Бабаев Дөөлөтбай Бабаевич** –
педагогика илимдеринин доктору, профессор

Расмий оппоненттер: **Зулуев Бекмурза Бекболотович** –
педагогика илимдеринин доктору, профессор, Ош
мамлекеттик педагогикалык университетинин ректору

Шамбеталиев Канат Ыбыкеевич –
педагогика илимдеринин кандидаты, “Ала-Тоо” эл
аралык университетинин доценти

Жетектөөчү мекеме: Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин педагогика
кафедрасы (720038, Бишкек ш., Джал, Ч. Айтматов
ат. кампус)

Диссертациялык ишти коргоо 2022-жылдын 10-июнунда саат 13.00 дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51).

Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-3bn-fgw-pkn>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (720000, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25) Илимий китепканаларынан жана диссертациялык кеңештин сайтынан таанышууга болот (www.arabaev.kg).

Автореферат 2022-жылдын 10-майында таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин доктору, профессор:**

Дюшеева Н.К.

КИРИШҮҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Азыркы доордун ааламдашуу жана маалыматташтыруу тенденциялары эң обол ХХІ жүз жылдыктын билим берүү теориясы менен практикасын өзгөрүүсүн талап эткен олуттуу шарттар менен коштолууда. Азыр эч бир окуу жай студентти өмүр бою жетээрлик компетенттүүлүктөр менен камсыз кыла албастыгы тууралуу пикир акыйкат катары таанылып, дүйнөлүк мерчемде «бүт өмүр боюнча билим алуу» парадигмасы алдыңкы планга чыкты. Бүгүнкү тынымсыз өзгөрүүлөрдүн шартында университеттер салттык парадигмалар менен алгоритмдердин ордуна эртеңки өзгөргөн коомдун муктаждыктарынын шарттарында иштеп кете ала турган, туш келген кыйынчылыктарды өз алдынча чечүүгө билими жана таанымдык практикалык даярдыгы жетиштүү, иш билги, үйрөнүүгө ийкемдүү адистерди даярдоого милдеткер болуп олтурушат. Бул маселе Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин буйругу (№1578/1, 2021-жылдын 21-сентябры) менен бекитилген Педагогика багыты боюнча (550700) бакалавр программасынын Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартында да өзөктүү талаптардын бири катары айкындалган¹.

Ошону менен бирдикте илимий билимдерге, кесиптик билгичтиктерге ээ болуу чын ыклас менен бүт акыл дараметин жумшап, чымырканып жан үрөп, кызыгып аракет кылуу аркылуу б.а. таанымдык активдүүлүк аркылуу гана камсыз болушу эч кандай күдүк туудурбаган акыйкат катары салттык турмушта да прогрессивдүү илимий педагогикалык адабияттарда ар дайым эскертилип келген. Алсак, өз алдынча таанымдын артыкчылыгы элдик педагогикада “Өз акылың өзөк менен тамыр, өзгөнүн акылы кишен менен тушоо”, – деп туюнтулат.

Түрдүү доорлордо жана маданияттар алкагында жашап өткөн билим берүү чөйрөсүнө таанымал аалымдардын дээрлик бардыгы А. Фараби, Ж.Руми Мевлана, Ж. Баласагын, Я.А. Коменский, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, А. Дистервег, В.А. Сухомлинский окутуу чөйрөсүндөгү башкалардын айтканын жаттоого, кайталап айтып берүүгө негизделген догматикалык окутуу методдоруна каршы болушуп, үйрөнүүчүлөрдүн таанып-билүү кызыгуусу жана ишмердүүлүгүнө негизделген окутуу амалдарын жакташкан.

Инсандын таанымдык активдүүлүгүнүн табияты философиялык, психологиялык, педагогикалык аспектке И. Кант, С.Л. Рубинштейн, Б. Ф. Ломов, М.Н. Скаткин, И.Я. Лернер, Р.А. Низамов, Н.А. Половникова, М.И. Махмутов, И.Ф. Харламов, Т.И. Шамова, Г.П. Щедровицкийлердин фундаменталдык эмгектеринде каралган.

Педагогикалык ишмердүүлүктүн психологиясы (А.К. Маркова, Н.Ф. Кузьмина, В.А. Сластенин), кесиптик өнүгүү психологиясы (А.Б. Орлов, Г.А. Ковалев, Ю.П. Поваренков, Л.М. Митина) жогорку педагогикалык билим берүүнүн

---

¹ <https://edu.gov.kg/pages/21/>

психологиясы (А.А. Вербицкий, И.А. Зимняя, Н.Н. Нечаев, В.Я. Ляудис, А.Н. Смолкин, Ю.Н. Кулюткин, А.К. Маркова, Н.Ф. Кузьмина, В.А. Сластенин) окутуунун активдүү методдорунун натыйжалуулугу (А.Н. Смолкин, Б.Ц. Бадмаев, Ю.Н. Емельянов, С.И. Архангельский, М.В. Кларин жана башкалар) боюнча эмгектерде окутуу процессиндеги таанымдык активдүүлүк ага шайкеш окутуу методдорун орундуу колдонуудан көз каранды экендиги тууралуу базалык көз караштар түптөлгөн.

Кыргыз педагогикасындагы окутуу процессинде таанымдык активдүүлүктү өнүктүрүү маселелери А.А. Алимбеков (2014) , М.К. Асаналиев, И.Б. Бекбоев (2011), Н.А. Асипова (2016), К.Ы. Шамбеталиев (2016), М. Кырбашева (2017), Н.Б. Шамыркановалардын (2019) түрдүү билим берүү чөйрөсүндө дидактикалык оюндарды колдонуунун методикалык негиздери Т. Жороев (2014), Э.К. Молдокеримова (2014), С.Э. Иманкулова (2015), Г. Жутанова (2015), Ч. Алиева (2017) ж.б.лардын изилдөөлөрүндө каралган.

Адабияттар анализи бир тараптан көрсөткөндөй, таанымдык активдүүлүк жана аны өнүктүрүүдө интерактивдүү методдорду колдонуу маселелери анчейин жаңы кубулуш эмес экендигин, экинчи жактан аны жогорку педагогикалык билим берүү чөйрөсүндөгү колдонуу илимий жактан жетиштүү негизделе электигин көрсөттү.

Бул жагдай каралып жаткан маселенин илим менен практикадагы өнүгүш контекстинде төмөнкүдөй карама-каршылыктардын бар экендигин көрсөтөт:

- жаңы маалыматтык коомдун шартында окуучулардын таанымдык активдүүлүгүн өнүктүрүү зарылчылыгы менен педагогикалык университетте окуучунун ошондой сапаттарды өнүктүрүүгө дараметтүү адистерди даярдоо практикасынын оротосундагы ажырым;

- жогорку окуу жайлардын студенттеринин таанымдык активдүүлүгүн өнүктүрүү маселеси мамлекеттик билим берүү стандартында ачык айкын талап катары белгиленсе да , университеттердин окуу процессинде маалыматты өткөрүп берүүгө багытталган репродуктивдүү салттуу методдордун өкүм сүрүп келиши;

- жогорку окуу жайлардын студенттеринин таанымдык активдүүлүгүн өнүктүрүүдө интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу зарылчылыгы менен аны жүзөөгө ашыруунун педагогикалык шарттарынын илимий-методикалык негиздеринин айкындала электигинин ортосундагы ажырым.

Илим менен практикада орун алган бул көйгөйлөр *“Окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн кантип өнүктүрүүгө болот ?”* деген проблеманы жаратат.

Белгиленген проблема *“Окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары”* аттуу темада илимий изилдөө жүргүзүүгө түрткү болду.

Диссертациянын темасынын илимий мекемелердин жүргүзгөн илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иш ОшМУнун

педагогика, психология жана дене тарбия факультетинин педагогика кафедрасынын 2015-2020-жылдардагы илимий-изилдөө иштери менен байланышат.

Изилдөөнүн максаты: интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын теориялык жактан негиздөө жана аларды эксперимент аркылуу текшерүү

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн илимий теориялык жана практикалык өбөлгөлөрүн айкындоо.

2. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн моделин иштеп чыгуу.

3. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо.

4. Айкындалган модель жана педагогикалык шарттардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси: Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытындагы илим жана практикадагы тенденциялар, өбөлгөлөр талдоого алынып айкындалды; педагогикалык дисциплиналарды окутуу процессинде интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн модели иштелип чыкты; педагогикалык дисциплиналарды окутуу процессинде интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары аныкталды; айкындалган модель жана педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу эксперимент аркылуу тастыкталды.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: педагогика дисциплиналарын окутууда интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытындагы теориялык жактан негизделип, практика жүзүндө сынактан өткүрүлгөн методикалык нускоолорду башка гуманитардык предметтерди окутуу практикасында да колдонууга болот; студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү боюнча иштелип чыккан жана сыноодон өткөн педагогикалык шарттарды ЖОЖдордун окутуу процессинде жетекчиликке алууга болот. Ошондой эле изилдөөнүн материалдарын ЖОЖ окутуучуларынын кесиптик педагогикалык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө колдонууга болот.

Коргоого коюлуучу диссертациянын негизги жоболору:

1. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн теориялык өбөлгөлөрү жана конкреттештирилген түшүнүктөрү.

2. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн структуралык функционалдык модели.

3. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары, аларды жүзөгө ашырууга багытталган эксперименталдык жумуштардын мазмуну, натыйжалары.

4. Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү боюнча илимий-практикалык сунуштар.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Изденүүчү тарабынан студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытында интерактивдүү окутуу методдорун колдонуунун абалын чагылдырган адабияттар анализденип, жалпыланган; педагогикалык дисциплиналарды окутуу процессинде интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытында аныктоочу жана калыптандыруучу эксперименттин фактылык материалдары топтолуп, талдоого алынган; аныктоочу жана калыптандыруучу эксперименттер өткөрүлүп жана алардын негизинде иштелип чыккан практикалык сунуштар, коргоого сунушталган жоболор өзү тарабынан даярдалган.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо жана тастыктоо. Тема боюнча макалалар жазылган жана изилдөө иши аткарылган жерде – ОшМУнун педагогика, психология жана дене тарбия факультетинин педагогика кафедрасынын отурумунда, диссертациялык кеңешинин алдын ала коргоо жыйынында талкууланган. Илимий-практикалык кеңешмелерге докладдар даярдалып, Ош мамлекеттик университети тарабынан уюштурулган Эл аралык илимий конференцияларда (2017, 2021) угулган жана талкууланган.

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларынын жарыяланышы: Изилдөөнүн негизги жоболору КР Президентине караштуу УАК талап кылган жалпы 12 макалада чагылдырылган. Изилдөөнүн багыты боюнча 4 макала Россиядан РИНЦ системасында чыгарылган, 12 макала жергиликтүү басылмаларда жарыяланган.

Диссертациянын көлөмү жана түзүлүшү.

Диссертациялык иш изилдөөнүн илимий негизин камтыган киришүүдөн, үч главадан жана алардан келип чыккан корутундулардан, жалпы корутундудан жана практикалык сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен (167), 3таблицадан, 11сүрөттөн турат. Жалпы көлөмү 170 бет.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталган жоболор, аткарылган ишке изденүүчүнүн кошкон жеке салымы жана анын ишинин басылмаларда жарыяланышы, диссертациялык иштин түзүлүшү, көлөмү көрсөтүлгөн.

“Окутуунун интерактивдүү методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн теориялык негиздери” –деп аталган биринчи бапта изилдөөнүн жалпы теориялык базасы жана изилдениш абалы талдоого алынды.

Биздин изилдөөбүздөгү борбордук түшүнүктөрдүн бири – бул психология жана педагогика илими үчүн орток мааниге ээ «таанып - билүү активдүүлүгү» түшүнүгү. Адамзат тарыхынын байыркы мезгилинен тартып, дүйнөнү таануу бекем эрк, жигердүү аракетсиз мүмкүн болбостугу кадыресе табигый турмуш чындыгы катары кабылдангандыктан, ага байланыштуу көз караштар кыргыз эл педагогикасында да катталып калганын көрөбүз. Муну «Саргара жортсоң, кызара бөртөсүң», «Жан кыйналбай жумуш бүтпөйт, талаптанбай муратка жетпейт», – деген макалдар тастыктайт.

Педагогика тарыхына назар салсак, таанымдык активдүүлүккө таянуу – мектеп жана окутуу жөнүндөгү илимий түшүнүктөрдүн түптөлүү башатында эле бардык цивилизациялар алкагында орток акыйкат катары ортого чыккан. Алсак, орто кылым ойчулу Желалиддин Руми Мевлана ар кандай окуучуда биз байкаган да, байкабаган да өнүгүүгө жөндөмдүү ресурстар бугуп жатканын, аны барк албай коюуга болбостугун «Сыртынан караганда уктап жаткандай көрүнгөн жылаңач бутак да жазда көктөө үчүн жашыруун даярданат», – деп белгилеген (2018). Я.А. Коменскийдин мындан төрт кылым мурда жарыяланган «Улуу дидактика» аттуу эмгегинде «аң сезимдүүлүк жана активдүүлүк» окутуунун «алтын эрежелеринин» бири катары негизделген. (2002)

К.К. Юдахин түзгөн “Кыргызча-орусча сөздүгүндө” «активдүүлүктүн» кыргыз тилиндеги эквиваленти «жигердүүлүк» деп айкындалган. (<http://tili.kg/dict>). Биз тараптан жүргүзүлгөн контент-анализдин натыйжалары «жигердүүлүк» педагогикалык адабияттарга да, педагогикалык практикага кирбей, көбүнесе салттык түшүнүк катары гана колдонулуп келе жаткандыгын көрсөттү. Психологиялык-педагогикалык теорияда жана практикада «активдүүлүк» термининин кеңири жайылганы менен анын маани-маңызы тууралуу эки ача пикирлер арбын. Айрымдар активдүүлүктү иш-аракет маанисинде караса, башкалары иш -аракеттин натыйжасы деп эсептешет. Ошондой эле активдүүлүктү ишмердүүлүккө караганда кеңири түшүнүк деп ырасташкандар да бар.

Таанып-билүү активдүүлүгү түшүнүгү боюнча философия, психология, педагогика, социология, биология илим тармактарында көптөгөн эмгектер жазылган менен алиге чейин талаш-тартыштын бутагы бойдон калууда. Дидактикалык прагматизм теориясын жактаган Дж.Дьюи, Г.Кершенштейнерлер

окутуу процессин өнүктүрүүдө окуучулардын ой жүгүртүүсүн жана ишмердүүлүгүн активдештирүү максатындагы ар кандай практикалык көнүгүүлөрдү долбоорлоону жакташкан. Таанып-билүү активдүүлүгү боюнча бүгүнкү педагогикалык чөйрөдөгү түшүнүктөр ишмердүүлүктүн жалпы психологиялык теориясына (Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, П.Я Гальперин, А.Н. Леонтьев), инсандын өнүгүшүнүн психологиялык педагогикалык концепцияларына (М.Н. Акимова, А.М. Матюшкин, Н.Г. Морозова, Т.И. Шамова, Г.И. Щукина ж.б.) негизделет.

Педагогикада таанып-билүү активдүүлүк «окуучунун окуп-үйрөнүүнүн мазмунуна жана процессине карата иш-аракетинин сапаттык көрсөткүчү катары окуучунун окуу-таанымдык максаттардын өтөөсүнө чыгуу үчүн, чын ыкластан дитин коюп, бүт күч-аракетин кыймылга келтирип, билимди жана билим алуунун ык- жолдорун оптималдуу мезгил аралыгында өздөштүрүүсүнөн көрүнөт»².

Г.И. Щукина «таанып-билүү ишмердүүлүгүн» инсандын таанып-билүү ыкласын, ал үйрөнүү процесстерине карата интеллектуалдык сезимталдуулугун, реакциясын ичине камтыган сапат катары айкындаган. (2011)

В.С. Ильиндин пикири боюнча, таанымдык активдүүлүктүн өнүгүшү үйрөнүүчүнүн улам өсүп жаткан таанып-билүү муктаждыктары менен аларды канааттандыруу үчүн учурда болгон мүмкүнчүлүктөрүнүн ортосундагы карама-каршылыктарды жеңүүгө негизделет (2001) Т.И.Шамова таанып-билүү активдүүлүктү окуучунун интеллектуалдык жана физикалык күчтөрүнүн жөнөкөй чыңалуусу эмес, тескерисинче, инсандык ишмердүүлүгүнүн сапаттык көрсөткүчү катары карайт. Таанып-билүү активдүүлүгүнүн негизинде төмөнкүдөй мотивдер жатат: таанып-билүү процессинен жана натыйжасынан канааттануу; инсандардын өзү-өзү өнүктүрүү жолундагы маанилүү милдеттерге байланыштуу практикалык ишмердүүлүгү, бул процесстеги проблемалары жана керектөөлөрү. (1982). Т.Н. Бочкарева таанып-билүү активдүүлүгүнүн төмөнкүдөй көп кырдуу түрлөрүн бөлүп көрсөтөт: репродуктивдүү-кайталоо; изденүүчү, чыгармачыл, кайра жаратуу, интерпретациялоочу, үлгүгө карап аткаруу, издөө, сыноо, салыштырмалуу активдүү, аткаруу-активдүүлүгү, окуучулук -эвристикалык. (2017)

Жогорку окуу жайларда студенттердин таанып -билүү активдүүлүгү алардын өз алдынча үйрөнүү ишмердүүлүгү менен өз ара көз карандылыкта андалат.

М. Левинанын аныктамасы боюнча «Өз алдынча ишмердүүлүк – бул окутуучунун катышуусусуз, бирок анын методикалык жетектөөсү менен пландаштырылып, аткарылган активдүү таанып-билүү иш-аракети». (2018) Окуучу активдүү таанып-билүү операцияларын көбүнесе өз алдынча иштөө процессинде баштан кечирет. Буга байланыштуу А. Алимбеков студенттердин өз алдынча иштөө ишмердүүлүгүнүн төмөнкүдөй функцияларын бөлүп көрсөткөн: *өнүктүрүү* – ой жүгүртүү, маселе коюу, тыянак чыгаруу сыяктуу интеллектин өз алдынча акыл

---

² Коджаспирова, Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2001. – 111 с

эмгегинин маданиятын өнүктүрөт; *багыт берүү стимулдаштыруу* – жан үрөп, кызыгып үйрөнүү өзүнүн интеллектуалдык потенциалын өзү ачууга өбөлгө болот, кесиптик компетенцияларынын өнүгүшүн тездетет; *изилдөөгө көнүктүрүү* – жогорку деңгээлдеги кесиптик чыгармачылык ой жүгүртүү же илим чөйрөсүнө аралашуу, чыныгы ыклас менен бүт акыл дараметин жумшап, чымырканып аткарган өз алдынча тапшырмадан башталат. (2014)

А.В. Бондаревская, М.А. Викулина, В.В. Сериков, И. Бекбоев, И.С. Якиманскаялар таанып-билүү активдүүлүгүнө негизделген окутууну адамдын өзүндө программаланган потенциалдык мүмкүнчүлүктөрдүн өнүгүшүнө сүрөөнчү, демөөрчү болуунун инсанга багытталган, инсан таламдуу билим берүү процессин камсыз кылуунун амалы катары карашып, мындай процесс окуучу билим берүү процессинин борбору, мугалим жана окуучу тең укуктуу партнер, окутуу ишинин максаты окуучунун субъективдүү тажрыйбасын кубаттоо, жаратуу, өнүктүрүү деген сыяктуу түшүнүктөр менен мүнөздөшөт. Демек, мында билим берүү чөйрөсүнүн субъекти катары студенттен паритеттүү позиция, өзүнүн билим алуу траекториясына жоопкерчиликтүү мамиле кылуу талап кылынат.

Жогорудагы айтылгандардын негизинде биз *студенттин таанып- билүү активдүүлүгү* дегенде – анын билим алуу процессине жана натыйжаларына карата эмоционалдык-дөөлөттүк мамилесин, максаттуу иш-аракетин түшүнөбүз. Мындай аракет студенттин билимге ээ болуу жолундагы ар кандай кыйынчылыктарды жеңүүгө, акыл эмгегине максималдуу эрктик күч-аракетин, күчүн жумшоосунан көрүнөт. Студенттин түрдүү сабактар алкагындагы таанып-билүү активдүүлүгү татаал инсандык касиет катары субъективдүү (кызыкчылык, өжөрлүк, эрк, мотивация, тырышчаактык ж.б.), объективдүү (чөйрөсүнүн интеллектуалдык бакубаттыгы, мугалимдин туткан позициясы, окутуунун ыкмалары) факторлордун таасири аркылуу чындыкка айланат.

Азыркы педагогикалык теория жана практикада студенттердин таанып- билүү активдүүлүгүн адекваттуу активдүү окутуу методдору аркылуу калыптанаары аксоматикалык акыйкат катары каралат. Ушундан улам диссертациябызда студенттердин кесиптик педагогикалык жактан өнүгүшү ага шайкеш окутуунун интерактивдик методдорун колдонуу маселелери менен тутумдаш каралат. Изилдөөбүздөгү мындай ниет, максаттар университеттик билим берүүнүн студенттерди кесиптик-педагогикалык жактан даярдоонун ички логикасынан келип чыгат. Студент – бул өз алдынча билим алууга даяр адам маанисине келет. Талаптарга ылайык мектеп бүтүрүүчүсү университетке өз алдынча билим алуу тажрыйбасы жеткилең абалда келет. И.Кант 1765-1766-жылдарга таандык философиялык лекцияларында эле студенттерге даяр билимдерди өз калыбында өздөштүрүүгө караганда "өзүнчө акыл калчап, өзүнчө корутунду, тыянак чыгаруу" сыяктуу активдүү ишмердүүлүккө чегерилишин талап кылган. И.Г.Фихте жогорку окуу жайлардын мугалимдеринин башкы милдети–

студенттин шык-жөндөмдөрүн актуалдаштырып, өзүнө-өзү мугалим болушуна жардам берүү - деп эсептеген. (2014)

Гумбольдт 1810-жылы Берлин университетинин юбилейлик аземинде "Жогорку окуу жай окутуучусу мугалим эмес, үйрөнүүчү мындан ары окуучу эмес, б.а. студент билимди өз алдынча изилдеп, таанып билет, окутуучу болгону алардын өз алдынча жеке ишмердүүлүгүн уюштурат", – деп сүйлөгөн [2014]. Ал эми Л.С. Выготский (1993) жана Б.Г. Ананьевдер (1974) студенттик мезгилди адамдын психикалык, интеллектуалдык дараметинин консолидациясын, инсандын калыптануусун камсыз кылуучу курак катары карашкан. Бул аргументтер ЖОЖдордо диалогго, полилогго, өз алдынча таанып-билүү, ой калчап, жаратуучулукка негизделген интерактивдүү методдорду колдонуунун зарылдыгын шарттайт.

Биздин пикирибизде интерактивдүү окутуунун башка методдордон айырмалуу функциялары төмөнкүлөр: 1) Окутулуп жаткан маселеге карата кызыгууну арттырат; 2) Инсандарга өз алдынча билим алуу мүмкүнчүлүгү менен каалаган тармагында өзүн өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк берет; 3) Өз тармагынын адиси болгон мугалимдер тарабынан даярдалган материалдар студенттерге түрдүү интерактивдүү аянтчаларда сунушталып, түрдүү активдүү иш-аракеттерди аткарууга өбөлгө болот; 4) Үйрөнүү процессинде студенттердин таанып-билүү өз алдынчалыгын өнүктүрөт; 5) Студенттер өз ишмердүүлүгүндө реалдуу кырдаалды жандандыруу жолу менен таанымдык жана кесиптик компетенттүүлүктөрү, тажрыйбасы өнүгөт; 6) Үйрөнүү процессинде окутуучулардын жеке жөндөмүн ачууга, окутуучулук тажрыйбасы менен бөлүшүүгө шарт түзөт.

Изилдөөнүн логикасы азыркы педагогикалык адабияттарда студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүдө интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу маселелеринин изилдениш абалына саресеп салууну шарттап, илимий адабияттардын үч тобун бөлүп көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берди.

Биринчи топко интерактивдүү окутуу методдорунун ортого чыгышына негиз болгон фундаменталдуу илимий окуулар жана теориялык эмгектер кирет. Аларга Л.С. Выготскийдин «Өнүгүүнүн жакынкы зонасы», Жан Пиаженин «Баланын өсүп-өнүгүш теориясы», Джон Дьюинин «Прагматизм», Г. Гарднердин “Көп түрдүү интеллект”, А.Н. Леонтьевдин “Ишмердүүлүк теориясы”, Бенжамен Блумдун таксономиясы, Ч. Темпл, К. Мередит жана Дж. Стилдин “Сынчыл ойлом технологияларын” ж.б. ларды кошууга болот.

Экинчи топко интерактивдүү окутуу методдоруна байланыштуу чет өлкөлөрдө жана Кыргызстанда жарык көргөн Е.В. Бондаревская (1999), А.А. Вербицкий (1993), И.И. Ильясов (1999), В.В. Сериков (1998), А. Муратов, К. Акматов (2020), И. Бекбоев (2004), С. Байгазиев (2004), А. Алимбеков (2002, 2019), Г.К. Жыргалбекова (2014), Т. Жороев (2014), Э.К. Молдокеримова (2014), Н.А. Асипова (2016), С.Э. Иманкулова (2015), Г. Жутанова (2015), К. Эсеналиева, Ч. Алиева (2017) сыяктуу окумуштуулардын түрдүү жанрдагы эмгектери кирет.

Аталган эмгектерге жана өздүк изилдөөбүздүн натыйжаларына таянуу менен интерактивдүү окутуу методдорун төмөнкүчө мүнөздөөгө болот. “Интерактив – [англ. inter- – өз ара, act – иш-аракет] – кимдир бирөө менен иштешүү, аңгемелешүү, диалог жүргүзүү кырдаалы. Интерактивдүү методдор окуучулардын мугалим менен эле эмес, өз ара да кыйла кеңири иштешүүсүнө, окуу процессинде окуучулардын демилгелүү болушуна ылайыкталат. Интерактивдүү сабактарда мугалим окуу максатына жетүү үчүн окуучулардын ишмердигин багыттап гана турат. Интерактивдүүлүк – бул окуучулардын ой жүгүртүүсүн жана сүйлөө маданиятын, аларды ойлонууга, талкуулоого, көйгөйлүү тапшырмаларды аткарууга көнүктүрүүнүн жолу. Интерактивдүү технологиялар окуучулардын логикалык-дискурсивдүү жана эмоционалдык-образдуу ой жүгүртүүсүнүн бүтүндүгүн өнүктүрүүгө, И.М.Дичковскаянын пикири боюнча, таанымдык ишмердүүлүктүн ички мазмундук мотивдерин калыптандырууга өбөлгө болот.

Бүгүнкү интерактивдүү окутуу методдорун классификациялоо – аларды максаттуу өнүмдүү, үзүрлүү колдонуу үчүн объективдүүлүк зарылдык катары белгиленет, бирок азырынча жогорку окуу жайларда колдонулуучу методдордун оптималдуу вариантын түзүү жүзөгө аша электигин көрсөттү. Төмөндө дүйнөлүк жана ата-мекендик университеттерде кеңири жайылган интерактивдүү методдорунун классификациясын логикалык схема таризинде көрсөтөбүз (1.1-сүрөт).

1.1-сүрөт. Жогорку окуу жайларда колдонулуучу интерактивдүү окутуу методдорунун классификациясы.

Биздин изилдөөбүздүн проблемасына б.а окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө байланыштуу изилдөөлөргө да кайрылдык. Алардын арасында Россиялык жалпы студенттердин таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүгүнүн түрдүү аспекттерине арналган Н. И. Кокоринанын (2017) таанып-билүүнү өз алдынчалык студенттерди кесиптик ишмердүүлүккө даярдоонун шарты С.Н. Казначеева (2007), чет тилдерин үйрөнүү процессине байланыштуу Л.Л.Саввина (2004), С.Н. Вахрушева (2000) техникалык Жождордун мисалында Ж.Эгимбаева (2006), Н.В. Дерябиналардын (2005), Аликова жана Асековалар (2012), болочок педагогдорду даярдоого байланыштуу чет элдик жана ата мекендик окумуштуулардын эмгектери бар. Ж. Арунова (2014), С.Ю. Лаврентьев (2012), О.В. Осипова (2004). Аталган изилдөөлөр интерактивдүү методдор аркылуу болочок педагогдорду кесиптик ой жүгүртүүсүн, өз алдынча чыгармачыл ишмердүүлүгүн өнүктүрүүдө колдонуунун артыкчылыгын көрсөтүп турат. Бирок, ошону менен бирдикте окутуунун интерактивдүү методдорун колдонуу аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү маселеси илимде атайын изилдөөнүн предмети боло электигин ачыкка чыгарды.

Экинчи бап “Окутуунун интерактивдүү методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын изилдөөнүн материалдары жана методдору”– деп аталып, анда аталган маселени изилдөөнүн методологиялык принциптери, методдору, айкындалган модель жана аны ишке ашыруунун педагогикалык шарттары сыпатталды. Изилдөөнүн стратегиясы жогорку окуу жайлардын педагогикалык адистикте окуган студенттердин кесиптик педагогикалык компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү багытындагы илимде калыптанган концептуалдуу идеялардын тенденцияларын талдоонун негизинде айкындалды.

Изилдөө объекти – студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү процесси.

Изилдөө предмети – окутуунун интерактивдүү методдорун колдонуу аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн шарттары. Биздин изилдөө сапаттык (чечмелөөгө жана түшүнүүгө багытталган) жана сандык (эсептөө жана өлчөөгө багытталган) изилдөө моделдеринин айкалышынан турат.

Алдыга коюлган милдеттерди чечүү, баштапкы абалды текшерүү, ошондой эле теорияда жана практикада көйгөйдүн иштелгендигинин деңгээлин изилдөө үчүн изилдөөнүн төмөнкүдөй методдору пайдаланылды: *теориялык*: теориялык анализ жана синтез, тажрыйбаны жалпылаштыруу, абстракциялоо, моделдөө; *эмпирикалык*: байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, праксиметрикалык метод (документтерди жана ишмердиктин жыйынтыктарын изилдөө), эксперимент; - *статистикалык*: материалды сандык жана сапаттык иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн логикасына ылайык жумуштун алкагында констатациялоочу (проблеманын практикалык абалын аныктоого багытталган) жана

калыптандыруучу (алынган теориялык тыянактардын тууралыгын иштелип чыккан тарбиялоо моделинин эффективдүүлүгүн текшерүүгө багытталган) эксперимент өткөрүлдү. Аларды бири-биринен обочолонтпой, тескерисинче, үзгүлтүксүз удаалаштыкта өткөрдүк.

Педагогикалык эксперименттин максат, милдеттери, этаптары үчүнчү бапта чагылдырылды. Эксперименттин аналитикалык этабында топтолгон материалдар сандык жактан педагогикага адаптацияланган математикалык жана статистикалык методдор аркылуу жүргүзүлүп анализденди.

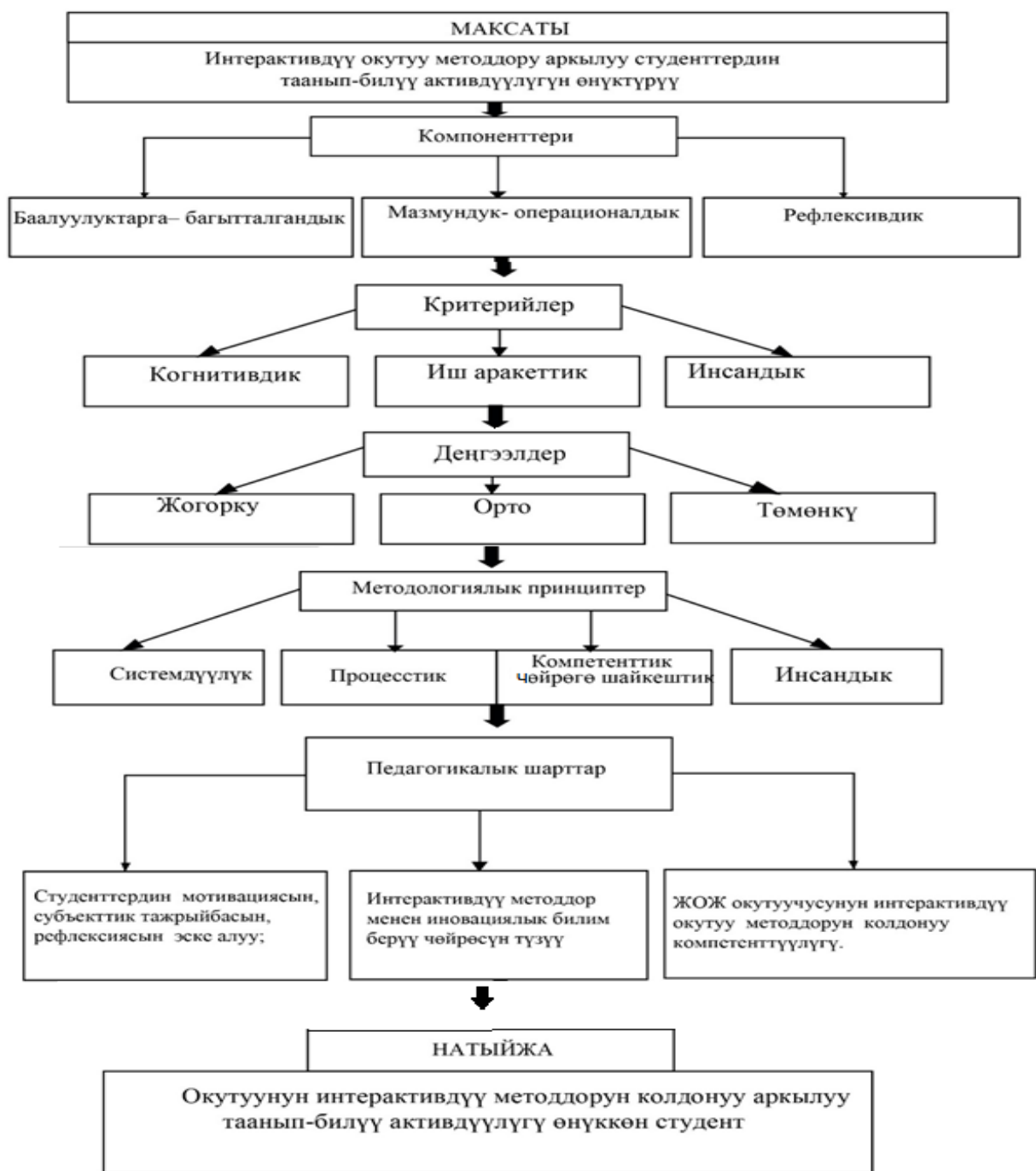
Изилдөөнүн логикасына ылайык диссертациябыздагы окутуунун интерактивдүү методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү системасын долбоорлоо маселеси анын максатын, критерийлерин ишке ашыруу принциптерин, методдорун, натыйжаларын ичине камтыган структуралык-функционалдык моделин иштеп чыгуу зарылдыгын жаратты.

Илимде калыптанган көз караштарга ылайык (Ю.К.Бабанский, В.И. Загвязинский, Е.В.Романов) педагогикалык модель педагогикалык системанын конкреттүү феноменинин жалпы, абстракттуу логикалык образы, ал изилдөө объектинин негиздүү структуралык-функционалдык байланыштарын көрсөтмөлүү репрезентациялап, объектти жаңы билим таризинде туюндура алат. (2.1-сүрөт. *Интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү модели*)

Ар кандай педагогикалык моделдин башкы компоненти анын максаты. Буга байланыштуу, биз мурдагы изилдөөлөргө жана өздүк эмпирикалык изденүүлөрүбүздөгү тажрыйбаларга таянып, окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү – бул аларда билимге баалуулук, башкы керектөө катары мамилеси, позициясы туруктуу, билим алуудагы кыйынчылыктарды талыкпай жеңүүгө дараметтүү, таанымдык тапшырмаларды стандарт, шаблондордон тышкары креативдүүлүк менен чечүүгө умтулган билимдерди өздөштүрүүдө өз алдынчалыгы, бекем эрки бар, өзүнүн билиминдеги кем-өксүктөрдү рефлексивдик баалоо маданияты жеткилең, инсандык касиеттерди тарбиялоого багытталган максаттуу, үзгүлтүксүз, ырааттуу уюштурулган педагогикалык процесс – деп, тыянак чыгардык.

Жогорку окуу жайлардын студенттеринин таанып-билүү активдүүлүгүн интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу өнүктүрүү процессинин структурасынын компоненттерин *баалуулуктарга-максатка багытталгандык, мазмундук-операционалдык, рефлексивдик компоненттери* таризинде мүнөздөп көрсөтүүгө болот.

Баалуулуктарга-максатка багытталгандык компоненти бул жогорку окуу жайларда студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган бардык концептуалдуу көз караштарга негизделген төмөнкүдөй максат милдеттерди аныктайт: окуу процессин долбоорлоодо маселе коюу, ой жүгүртүү,

2.1-сүрөт. Интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү модели.

тыянак чыгаруу сыяктуу интеллектуалдык маданиятка ээ студенттин, адистин образын идеалдаштыруу; окуу процессинде жан үрөп, кызыгып үйрөнүү өзүнүн интеллектуалдык потенциалын өзү ачууга өбөлгө болуучу стимулдаштыруучу иш-чараларды долбоорлоо; окуу программаларынын, окуу жана окутуу иш-чараларынын күтүлгөн натыйжаларын тариздөөдө студенттин, болочок педагогдун өзүнүн субъективдүү таанымдык активдүүлүгүнүн өнүгүшүнө карата моралдык,

гражданлык жоопкерчилигин борборго коюу; окуу процессинде окуунун натыйжасы менен бирдикте аны аткаруу процессиндеги таанымдык активдүүлүктү өнүктүрүүчү түрдүү интерактивдүү методдорду колдонуучу чөйрө түзүү.

Мазмундук-операционалдык компонент – студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн активдүүлүгүнө өбөлгө болуучу билим жана билгичтиктердин интеллектуалдык шык-жөндөмдөрдүн тутумунан турат.

Бул компонентке ылайык студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган окуу процесси төмөнкүдөй мүнөздө болушу шарт: Студенттердин көңүлүн таанып-билүү ишмердүүлүгүндө колдонулган логикалык операциялардын мазмунуна жана функцияларына окуучулардын көңүлүн буруу б.а. кантип үйрөнүү керектигине басым жасоо; жогорку квалификациялуу мугалимдин кесиптик сапаттарынын ажырагыс белгиси катары өзүндө таанып-билүү билгичтигин жана жөндөмүн өнүктүрүү зарылдыгын билүү; билимди алуу, толуктоо жана жаңылоо жолдорун билүү; педагогикалык билимдерди таанып-билүү процессинин өзгөчөлүктөрү тууралуу көп кырдуу билим жана билгичтикке ээ болуу; таанып-билүү иш-аракеттеринин ар бир операциясынын ордун, функциясын жана таанып-билүүнүн маселелерин чечүүгө багытталган иш-аракеттердин бүтүндөй тутумунун жыйындысын билүү; педагогикалык ишмердүүлүктүн түрдүү операцияларына таандык болгон ой жүгүртүүнүн логикалык формаларын өздөштүрүү, окуу процессинде интерактивдик өз ара ой бөлүшүү, өз ара үйрөтүүчүлүк тажрыйбаларын сабактан тышкаркы проблемаларды чечүүдө колдонуу.

Рефлексивдик – студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн активдүүлүгүнүн өнүгүш динамикасын, деңгээлдерин айкындоо, жетишилген натыйжалардын көздөлгөн критерийлерге дал келишин салыштыруу болуп эсептелет. Окутуунун интерактивдүү методдорунун таасири менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган иш-чаралардын жемиштүүлүгү дал ушул блок компонент аркылуу ачыкка чыгат. Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн этап-этап боюнча өлчөнүп бааланып турушу, алардын аныкталган критерийлерге канчалык даражада жакындаганын «кайсы жерде?» экендигин таанууга жана анын негизинде өзүн-өзү өркүндөтүү максатында чыгармачыл иш-аракетке максаттуу умтулуусуна өбөлгө болот.

Изилдөө процессинде айкындалган компоненттердин негизинде окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн *когнитивдик, иш-аракеттик, инсандык* сыяктуу критерийлери айкындалды.

Когнитивдик критерий таанып-билүү активдүүлүгү мугалимдин эң өрнөктүү сапаты экендигине ынануу, өз алдынча таанып-билүү аркылуу билимин, тажрыйбасын толуктоо, өркүндөтүү ыкмаларын, операцияларын, логикалык ой жүгүртүү ыкмаларын өздөштүрүү сыяктуу көрсөткүчтөр менен аныкталат.

Иш-аракеттик критерийи когнитивдик активдүүлүктү калыптандырууга көмөктөшүүчү көндүмдөрдү аң-сезимдүү өздөштүрүү даражасын жана аларды колдонууга даярдыгын баалоого мүмкүндүк берет.

Инсандык критерийге: өзүнүн таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө кызыгуу жана ишенимдүүлүк; болочок педагог үчүн таанып-билүү активдүүлүгүнүн маанисин түшүнүү, бул багытта максатка жетүүгө багытталган аң-сезимдүү жана эрктик аракеттер; инсандар аралык сезимдерин жана мамилесин билдирүү, сынчыл ой жүгүртүү жана өзүн-өзү сыңдоо жөндөмү менен байланышкан жеке жөндөмдүүлүктөр, социалдык өз ара аракеттенүү жана кызматташуу процесстери менен байланышкан социалдык көндүмдөр, топтордо иштөө, социалдык жана этикалык милдеттенмелерди кабыл алуу жөндөмдүүлүгү, рефлексияга жөндөмдүүлүк сыяктуу көрсөткүчтөр кирет.

Окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн сапаттык жана сандык өзгөрүүлөрдү талдоодо *жогорку, ортоңку, төмөнкү* үч деңгээлди айырмаладык.

Окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү модели бул проблеманы толук жана объективдүү үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк берген методологиялык принциптерге негизделет. Биз аталган процесстин татаал табиятын бир өңчөй көз караштардын негизинде таанууга болбостугун эске алуу менен методологиялык принциптердин бири-бирин толуктаган комплексине таяндык. Мындай методологиялык мамилелердин эң негиздүүлөрү катары *системдүүлүк, процесстик, компетенттик чөйрөгө шайкештик жана инсандык* мамилелерди эсептедик.

Системдүүлүк – интерактивдүү методдорду пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү алардын кесиптик педагогикалык даярдыгын өнүктүрүүнүн курамдык бөлүгү болуп эсептелгендиктен, педагогикалык билим берүүнүн бардык максат, милдеттеринин алкагында жүзөгө ашырылышын шарттайт. *Процесстик мамиле* студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүдө интерактивдүү методдорду пайдалануунун үзгүлтүксүздүгүн жана деталдуу регламентацияланышын талап этет. *Компетенттик чөйрөгө шайкештик мамиле* студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү процессин кесиптик педагогикалык компетенттүүлүгүнүн критерийлерине, эмгек рыногунун талаптарына шайкеш келтирүүгө багыттайт. Демек, интерактивдүү методдорду колдонуунун максаты – студенттерди өз билимин өзү өркүндөтүүгө ийкемдүү, мектепте окуу-тарбия көйгөйлөрүн чечүүгө субъективдүү, өз алдынча көз карашы бар педагог болушу үчүн бакубат билим берүү чөйрөсүн түзүү.

Инсандык мамиле (личностный подход) студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүдө интерактивдүү методдорду колдонуу окутуу процессинде алар менен салттан тышкары иш-аракетти презентациялоо максатында

манипуляциялоодон алыс болушун, тескерисинче алардын табигый жөндөм-шыктарын, кайталангыс өзгөчөлүгүн ачууга, багытталышын нускайт.

Изилдөө процессинде биз тараптан негизделген шарттардын б.а. студенттерди окуу ишмердүүлүгүнүн субъекти катары кароо жана окутуу процессин уюштурууда анын мотивациясын, субъекттик тажрыйбасын жана рефлексияны максималдуу эске алуу; педагогикалык билим берүүнүн мазмуну регламентациялаган документтерде жана окутуу практикасында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн интерактивдүү методдор аркылуу өнүктүрүү идеясына негизделген инновациялык билим берүү чөйрөсүн түзүү сыяктуу иш-чаралардын таасирдүүлүгүн тастыктады.

Биз педагогикалык шарттарды студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн сырткы факторлору катары карайбыз. Студенттин таанып-билүү активдүүлүгүнө умтулуусу анын керектөөлөрү, кызыгуулары, жүйөөлөрүнөн (мотивдеринен) түздөн-түз көз каранды. Ошондуктан, ЖОЖдун окуу процесси студенттерди ичтен имерип, ички күчтөрүн кыймылга келтирип, аны өзүн-өзү өнүктүрүүгө өбөлгө болушу шарт.

Интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу же ал аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнү кадимки салттуу окуу процессинде айрым бир иш-чаралар алкагында жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгү чектелүү. Мындай инновациялык максат-милдеттер бардык компоненттерин ичине камтыган инновациялык чөйрөдө гана чындыкка айланышы ыктымал. Биздин пикирибизде, *инновациялык билим берүү чөйрөсү* бул окуучунун чыгармачыл потенциалын, дараметин ачууга багытталган турмуш чөйрөсү, тарбия, өзүн-өзү өнүктүрүү сыяктуу фундаменталдуу факторлордун синтези. Инновациялык билим берүү чөйрөсү билим берүү процессинин бардык катышуучуларынын субъект-субъекттик мамилелеринин продуктусу катары төмөнкүлөргө негизделет: интерактивдүү методдор аркылуу таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү идеясынын билим берүү программаларынын мазмунуна, окутуу практикасына, билим берүү чөйрөсүн башкаруу жана натыйжаларды үзгүлтүксүз мониторинг жасоо жана баалоонун технологияларына негизделет.

Изилдөөбүздүн натыйжалары студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытында интерактивдүү окутуу методдору педагогикалык билим берүүнүн мазмунуна таандык расмий документтерде (стандарт, ОМК, окуу китептер) канчалык жеткиликтүү долбоорлонбосун, алардын таасирдүүлүгү, кайтарымдуулугу ЖОЖ окутуучусунун иш билгилигинен көз каранды болоорун көрсөттү. Анткени, окутуу методдорун тандоо укугу мугалимде. Мындай шарттын негиздүүлүгүн бүгүнкү педагогикалык лексикондо кеңири учураган *“интерактивдүү мугалим”*, *“интерактивдүү окутуучу”* түшүнүктөрүнүн маани-маңызы да тастыктап турат.

Интерактивдүү окутуучу бардык студенттерди сыйлап, окутуу процессинин партнеру катары кабылдаган окутуучу. Интерактивдүү окутуучу бул болочок

мугалимдердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү процессин инновациялык өнүттө өркүндөтүүнүн негизги фактору. Интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу окутуучудан өзүнүн педагогикалык ишмердүүлүгүн сынчыл пикирде кайрадан анализдеп чыгып, өзүн-өзү өнүктүрүүсүн талап этет. Изилдөөдө деңгээл боюнча диагностикалык ыкма колдонулган. Таанып-билүү активдүүлүктүн калыптанышын баалоо үчүн көрсөтүлгөн критерийлердин жана көрсөткүчтөрдүн негизинде жогорку, орто, төмөнкү, 3 деңгээли аныкталып, ар бир деңгээлдин стандарттык мүнөздөмөлөрү түзүлгөн.

Изилдөө процесси студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн интерактивдүү методдор аркылуу өнүктүрүү төмөнкүдөй адекваттуу методикалык стратегиялардан, метод жана техникалардан көз каранды экендигин ырастады. Бул методдор: 1) модель түзүү жана реконструкция (кайта куруу) методдору (мисалы, сабак шартында ар түрдүү класста өткөрүлүүчү иш-чараларды долбоорлоо, пландаштыруу же түрдүү көйгөй кырдаалдарды оптималдуу чечимин аргументтер менен ачыктап берүү тажрыйбасына катышуу); 2) оюн жана драма методдору (мектеп турмушунан алынган олуттуу окуядагы мугалимдин позициясын моделдештирүү); 3) семинардык сабактарда окуу процессинен бир көйгөйлүү кырдаалды талкуулоо, ой бөлүшүү, тажрыйба алмашуу же бир баланын тагдыры туралуу “педагогикалык консилиум” өткөрүү; 4) мугалимдин жүрүм-турумуна байланыштуу фактты жана маалыматты анализдөө, өзүнүн оюн билдирүүгө, көңүл коюп угууга жана башкаларды угууга багытталган маек жана талкуулоолор; 5) класс турмушунан алынган кейстер (татаал педагогикалык конфликттердин табиятын түшүнүүгө багытталат, ошол эле мезгилде ал көйгөйлөрдү чечүүгө катышуусун шарттайт); 6) рефлексия методу (мугалимдин ишмердүүлүгүнө байланыштуу өзүнүн компетенттүүлүгүн өзү баалай билүү жана өзүн-өзү өнүктүрүүгө дитин, ыкласын буруу); 7) долбоор методу (педагогикалык бир проблеманы иликтеп, териштирип оптималдуу чечимин негиздеп жазып чыгып, группалаштарынын алдында презентациялоо).

Үчүнчү бап «Педагогикалык эксперимент жана анын жыйынтыгы» деп аталып, анда окутуунун интерактивдүү усулдары аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү боюнча эксперименталдык иштердин жүрүшү жана натыйжалары талдоого алынган. Эксперименталдык иштер изилдөөдө коюлган милдеттерге ылайык аныктоочу (2017-2018 жж.) жана калыптандыруучу (2019-2022 -жж.) болуп эки этапта өткөрүлдү.

Аныктоочу экспериментке Ош мамлекеттик университети менен (ОшМУ) Ош мамлекеттик педагогикалык университетинин (ОшМПУ) педагогика адистиктеринде окуган студенттеринен бардыгы болуп 300 студент катышып, алардын таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптанышындагы типтүү кемчиликтер айкындалды. Педагогикалык практикадагы бул маселени изилдөө үчүн документ анализи, интервью, анкета, студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүнө,

окутуучулардын интерактивдүү методдорду колдонуу практикасына байкоо жүргүзүү, өзүн-өзү баалоо методдору колдонулду

Топтолгон материалдар изилдөө жүргүзүлгөн ЖОЖдордун иш практикасында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытында төмөнкүдөй типтүү кемчиликтер бар экендигин көрсөттү: Педагогикалык дисциплиналар боюнча окуу-методикалык комплекстерде (ОМК) студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү маселеси приоритеттүү баалуулук катары айкындалган эмес; методикалык кеңеш жана кафедралардын иш-пландарында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытында интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу маселелери жетишээрлик белгиленген эмес; студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн диагностикалоо жана анын өнүгүш динамикасына мониторинг жасоо иштери олуттуу маселе катары каралбайт; көпчүлүк окутуучулардын иш практикасында даде болсо окутуунун натыйжасы катары таанып-билүү активдүүлүгү өнүккөн окуучуга караганда программалык билимди өздөштүргөн окуучунун образы идеалдаштырылат; сабактарда студенттердин ой жүгүртүү, өз оюн ырааттуу туюнтуу, башкаларга жеткире билүү, ар кандай нерсеге сынчыл көз карашта болуу сыяктуу сапаттарын өнүктүрүүгө аздыр-көптүр көңүл бурулат, бирок алар теориялык концепцияларга караганда өздөрүнүн интуитивдик тажрыйбаларына көбүрөөк негизделген; семинардык сабактарда студенттерди проблемалык кырдаалдарды чечүү, өрнөк окуяны талдоо, талкуу, мээге чабуул сыяктуу интерактивдүү методдорду колдонуу эпизоддук мүнөзгө ээ.

Тажрыйбалардын жыйынтыгында айкындалган типтүү кемчиликтер бүтүрүүчү курстун студенттеринин таанымдык активдүүлүгүнүн өнүгүш деңгээлдерин диагностикалоо аркылуу да тастыкталды. Аныктоочу экспериментке катышкан бир да студент таанымдык активдүүлүгүнүн жогорку деңгээлине шайкеш келген эмес.

Калыптандыруучу эксперимент окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн диссертациябызда аныкталган критерийлерге ылайык калыптандыруунун педагогикалык шарттарын айкындоо жана апробациядан өткөрүүгө багытталды.

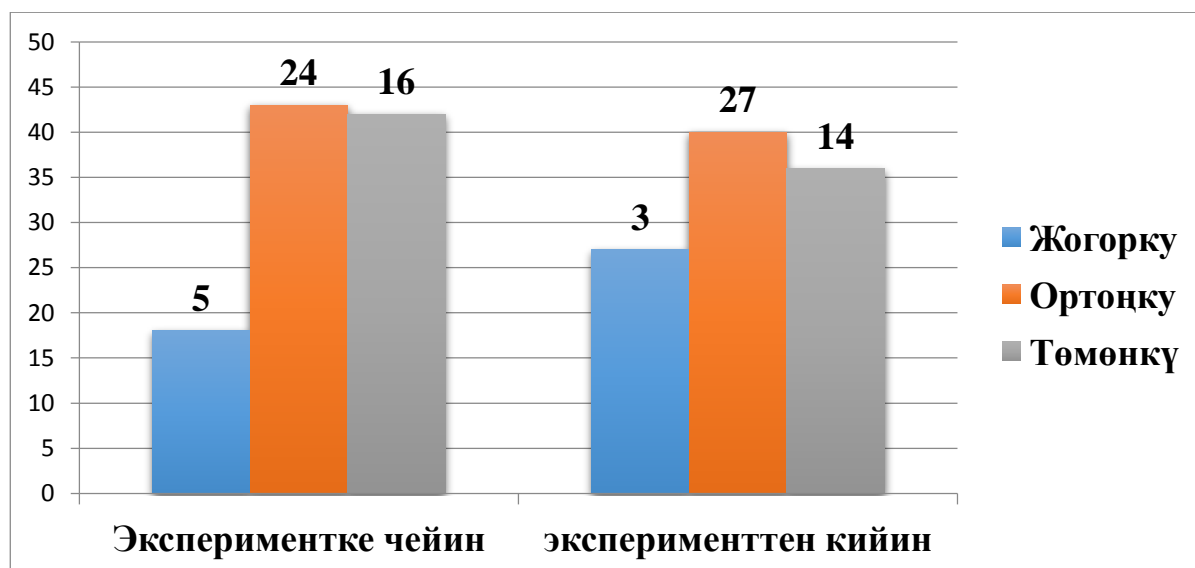
Эксперимент Ош мамлекеттик университетинин педагогика жана дене-тарбия факультетинин базасында өткөрүлүп, ага контролдук жана эксперименталдык топтор катары педагогика дисциплиналарын окуган 2-4 курстун студенттеринен 89 студент жана ал сабактарды окуткан 11 окутуучу катышты. Студенттердин ичинен 45и эксперименталдык 44ү контролдук группага кирди. Калыптандыруучу эксперименталдык тажрыйбалык иштер окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык модель жана шарттарына ылайык инновациялык билим берүү чөйрөсүн түзүүгө багытталган программалык иш-чаралар таризинде жүзөгө ашты. Бул процессте окутуу студенттер өздөрүнүн

көнүмүш стереотипке айланган пассивдүү иш-аракеттерден субъект-субъекттик ролго өтүү процессин баштан кечиришип, өздөрүнүн билим, билгичтик, көндүм-жөндөмдөрүнүн өнүгүшүнө өбөлгө болуучу активдүү ишмердүүлүктүн тажрыйбаларына ээ болушту.

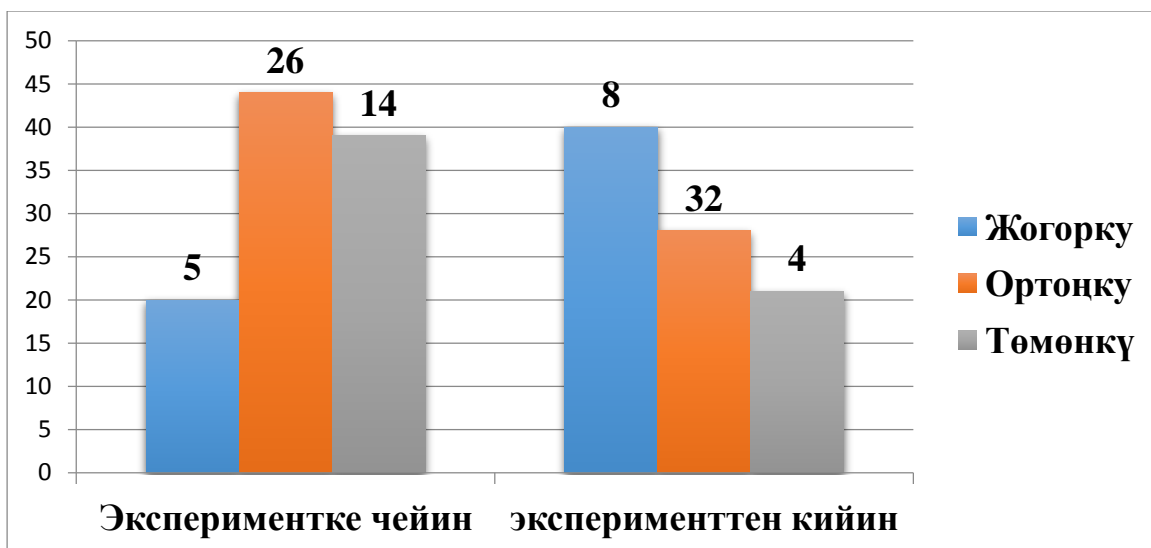
3.1.-Таблица. Студенттердин эксперименталдык жана контролдук группалар боюнча калыптаныш деңгээлдеринин көрсөткүчтөрү.

№	Деңгээлдери	Экспериментке чейин				Эксперименттен кийин			
		Эксперименттик группа		Контролдук группа		Эксперименттик группа		Контролдук группа	
		Саны	% менен	Саны	% менен	Саны	% менен	Саны	% менен
1	Жогорку	5	11,1	4	9,2	9	20,0	3	6,8
2	Ортоңку	26	57,8	24	54,5	32	71,1	27	61,4
3	Төмөнкү	14	31,1	16	36,3	4	8,9	14	31,8

Калыптандыруучу эксперименттин жыйынтыктарын баалоо алдын - ала айкындалган критерийлер жана деңгээлдер боюнча жүргүзүлдү. Окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү боюнча аныктоочу (констатациялык) жана калыптандыруучу тажрыйбалык-эксперименталдык иштердин натыйжаларынын жалпыланган, сапаттык жана сандык жыйынтыктары 3.1-таблицада жана 3.1, 3.2-сүрөттөрдө чагылдырылды.

3.1- сүрөт. Контролдук группада студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн деңгээлдеринин динамикасы.

3.2-сүрөт. Эксперименттик группада студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн деңгээлдеринин динамикасы.

Таблицада көрүнүп тургандай, эксперименталдык иштерди жүргүзгөнгө чейин студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн деңгээлдери эксперименталдык жана контролдук группаларда анчейин айырмаланбайт. Экспериментке чейин эксперименталдык группаларда студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн деңгээлдеринин этабы төмөнкү көрсөткүчтөрдү: төмөнкү – 31,1%, ортоңку – 57,8%, жогорку – 11,1% ды, ал эми контролдук группаларда төмөнкү – 36,3%, ортоңку – 54,5%, жогорку – 9,2% ды түздү. Эксперименталдык группаларда эксперименталдык окууларды (тажрыйбаларды) жүргүзгөндөн кийин, студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүү мүнөздөмөсү төмөнкүдөй болду: төмөнкү – 8,9%, ортоңку – 71,1%, жогорку – 20,0%. Ошол эле убакта бул көрсөткүчтөр контролдук группаларда олуттуу өзгөргөн жок.

Ошентип, эксперименталдык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча алынган контролдук срездер окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган, биз сунуш кылган педагогикалык шарттар жана ыкмалардын эффективдүүлүгүн тастыктаган маалыматтарды алууга мүмкүндүк берди.

КОРУТУНДУ

1. Студенттин таанып-билүү активдүүлүгү дегенде – анын билим алуу процессине жана натыйжаларына карата эмоционалдык-дөөлөттүк мамилесин, максаттуу, реалдуу иш-аракетин түшүнөбүз. Мындай аракет студенттин билимге ээ болуу жолундагы ар кандай кыйынчылыктарды жеңүүгө, акыл эмгегине

максималдуу эрктик күч-аракетин жумшап, өзүн окуу процессинин субъекти катары өнүктүрүүгө умутулуусунан көрүнөт. Изилдөөдө илимде калыптанган көз караштарды конкреттештирүү аркылуу студенттин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн натыйжасы окуу процессинде диалогго, полилогго, өз алдынча таанып-билүү, ой калчап, көйгөйлүү тапшырмаларды аткарууга көнүктүрүүгө, өзүнчө ой-пикир жаратып, башкалар менен бөлүшүүгө багыттаган интерактивдүү окутуу методдорун ийкемдүү колдонуудан көз каранды экендиги негизделген.

2. Изилдөөбүздө окутуунун интерактивдүү методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнү – бул аларда билимге баалуулук, башкы керектөө катары мамилеси, позициясы туруктуу, билим алуудагы кыйынчылыктарды талыкпай жеңүүгө дараметтүү, таанымдык тапшырмаларды стандарт, шаблондордон тышкары креативдүүлүк менен чечүүгө умтулган билимдерди өздөштүрүүдө өз алдынчалыгы бекем эрки бар, өзүнүн билиминдеги кем-өксүктөрдү рефлексивдик баалоо маданияты жеткилең, инсандык касиеттерди тарбиялоого багытталган максаттуу, үзгүлтүксүз, ырааттуу уюштурулган педагогикалык процесс – деп айкындоо менен анын структуралык - функционалдык моделин иштеп чыктык. Анын мазмуну баалуулуктарга-максатка багытталгандык, мазмундук-операционалдык, рефлексивдик компоненттерден турат. Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн сапаттык жана сандык айрымачылыктарын жогорку, ортоңку, төмөнкү үч деңгээлге ажыратып кароо мүмкүн экендиги айкындалды.

3. Теориялык жана эксперименталдык изилдөөлөрдүн натыйжасында интерактивдүү окутуу методдору аркылуу таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн төмөнкүдөй педагогикалык шарттары аныкталды: студенттерди окуу ишмердүүлүгүнүн субъекти катары кароо жана окутуу процессин уюштурууда анын мотивациясын, субъекттик тажрыйбасын жана рефлексияны максималдуу эске алуу; педагогикалык билим берүүнүн мазмуну регламентациялаган документтерде жана окутуу практикасында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн интерактивдүү методдор аркылуу өнүктүрүү идеясына негизделген инновациялык билим берүү чөйрөсүн түзүү; ЖОЖ окутуучусунун интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу чөйрөсүндөгү компетенттүүлүгү. Айкындалган шарттардын ичинде *интерактивдүү окутуучу* студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү процессин инновациялык өңүттө өркүндөтүүнүн негизги фактору катары каралат.

4. Педагогикалык эксперимент аныктоочу, калыптандыруучу этаптардан турду. Аныктоочу этапта ЖОЖдордун иш практикасында студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытындагы типтүү кемчиликтер айкындалып, баштапкы деңгээлдер аныкталды.

Калыптандыруучу этапта изилдөөдө долбоорлонгон педагогикалык модель жана шарттардын алкагында реалдуу окуу процессинде окутуунун интерактивдүү методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө

багытталган окуу процессинде студенттерди окуу ишмердүүлүгүнүн субъекти катары кароо жана окутуу процессин уюштурууда алардын мотивациясын, субъекттик тажрыйбасын жана рефлексиясын өнүктүрүүгө; педагогикалык билим берүүнүн мазмунун регламентациялаган негизги билим берүү программасын, окуу методикалык комплекстерди, силлабус жана окуу материалдарын жана күнүмдүк сабактарды өткөрүү методикасын интерактивдүү методдорду колдонуу контекстинде өркүндөтүү; интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу инновациялык билим берүү чөйрөсүн түзүү багытындагы окутуучулардын кесиптик жоопкерчиликтирин, компетенттүүлүктөрүн өркүндөтүүгө багытталган практикалык иш-чаралар апробацияланды.

Эксперименталдык-тажрыйба иштеринин натыйжалары сунушталган педагогикалык шарттардын илимий-практикалык негиздүүлүгүн тастыктады. Аныктоочу этаптагы көрсөткүчтөр менен калыптандыруучу этаптагы көрсөткүчтөрдү салыштырганыбызда, эксперименттик группадагы студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн көрсөткүчтөрүнүн жогорку деңгээли – 20,0% га, орто деңгээл – 71,1 % га өссө, төмөнкү деңгээли – 8,9% га кыскарган. Бул натыйжалар айкындалган педагогикалык модель менен шарттардын эффективдүүлүгүн айгинелейт жана аларды башка жогорку окуу жайларда колдонууга сунуштоого негиз берет.

Практикалык сунуштар

1. Жогорку окуу жайлардын билим берүү миссияларында ар кандай маселеге карата өз алдынча позициясы туруктуу, таанымдык тапшырмаларды стандарт, шаблондордон тышкары креативдүүлүк менен чечүүгө умтулган, билиминдеги кем-өксүктөрдү рефлексивдик баалоо маданияты жеткилең инсандарды даярдоо конкреттүү белгилениши абзел.

2. Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытындагы практикалык тапшырмалар окуу-методикалык комплекстерде, окуу китептерде негизги компонент катары орун алышын сунуштайбыз.

3. ЖОЖ окутуучуларынын интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу боюнча компетенттүүлүктөрүн өркүндөтүү боюнча семинар-практикумдарды уюштуруу зарыл.

4. Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытында интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу боюнча методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:

1. **Былыкова, М.М.** Билим берүү системаларын башкаруу [Текст] /

Илимий-усулдук колдонмо / К.К.Акматов, М.М. Былыкова, Бишкек: Глобал принт, 2017. – 44 б., ISBN 978-9967-18-631-6;

2. **Былыкова, М.М.** Тарбиялоо теориясы жана усулу [Текст] / Илимийусулдук колдонмо / К.К.Акматов, М.М. Былыкова, Бишкек: Глобал принт, 2018. – 132 б., ISBN 978-9967-18-634-7;

3. **Былыкова, М.М.** Окутуунун теориясы (Дидактика) [Текст] / Илимийусулдук колдонмо / К.К.Акматов, М.М. Былыкова, Бишкек: Глобал принт, 2019. – 156 б., ISBN 978-9967-18-632-3.

Илимий макалалар

4. **Былыкова, М.М.** Активдүү окутуунун ыкмалары – студенттердин чыгармачылыгын өркүндөтүүгө өбөлгө катары [Текст] // Вестник ОшГУ – 2009. / М.М. Былыкова, – №5 – С. 102-106, ISBN 9967-03-032-1;

5. **Былыкова, М.М.** Студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүн өркүндөтүү каражаттары [Текст] // Ош МУнун жарчысы / М.М. Былыкова, 2009. – №5 – С. 100-102, ISBN 9967-03-032-1;

6. **Былыкова, М.М.** Жогорку окуу жайда педагогикалык процессти уюштуруунун теориясы жана ыкмалары [Текст] // И. Арабаева атындагы КМУнун жарчысы / М.М. Былыкова, – 2018. Спец. выпуск – С. 52-55, ISSN 1694-7851;

7. **Былыкова, М.М.** Билим алуу процессинде студенттердин тааныпбилүү ишмердүүлүгүн калыптандыруу [Текст] // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы / М.М. Былыкова, – 2018. Спец. выпуск – С. 55-59, ISSN 1694-7851;

8. **Былыкова, М.М.** Некоторые методы развития познавательной деятельности и творческой активности студентов при организации семинарских занятий [Текст] // Наука, образование техника / М.М. Былыкова, – 2021. – №1 (70) – С. 112-122, ISSN 1694-5220;

9. **Былыкова, М.М.** Использование активных методов обучения в развитии творческих способностей студентов на лекциях [Текст] // Наука образование техника / М.М. Былыкова, – 2021. – №1 (70) – С. 122-131, ISSN 1694-5220;

10. **Былыкова, М.М.** Ишмердүүлүк оюн ыкмасынын студенттердин таанып-билүүсүн калыптандыруудагы ролу [Текст] // Известия вузов Кыргызстана / М.М. Былыкова, 2021. – №1 – С. 213-216, ISSN 1694-7681;

11. **Былыкова, М.М.** Студенттердин таанып-билүү иш-аракеттерин өнүктүрүүнүн өзгөчөлүктөрү [Текст] // Известия вузов Кыргызстана / М.М. Былыкова, 2021. – №1 – С. 217-221, ISSN 1694-7681;

12. **Былыкова, М.М.** Сабак-технологиялардын сыноо аянтчасы [Текст] // Известия вузов Кыргызстана / М.М. Былыкова, – 2021. – №2 – С. 182-190, ISSN 1694-7681;

13. **Былыкова, М.М.** Студенттерди активдештирүүдө окутуунун жаңы технологияларын өркүндөтүүнүн зарылдыгы [Текст] // Известия вузов Кыргызстана / М.М. Былыкова, Эргешева, – 2021. – №2 – С. 191-197, ISSN 1694-7681;

14. **Былыкова, М.М.** Роль активных методов обучения в формировании познавательной и творческой деятельности у студентов [Текст] // Бюллетень науки и практики / М.М. Былыкова. – 2021.–№6 (Т.7),– С. 460-467, ISSN: 2414-2948;

15. **Былыкова, М.М.** Активные методы обучения как средство развития творчества учащихся [Текст] // Бюллетень науки и практики / М.М. Былыкова, – 2021. – №6 (Т.7),– С. 491-498, ISSN: 2414-2948

Былыкова Махабат Максатовнанын “Окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануу менен студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары” деген темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: жогорку окуу жай, студенттер, таанып-билүү, активдүүлүк, өнүктүрүү, интерактивдүү окутуу методдору, окутуу процесси, модель, педагогикалык шарттар.

Изилдөө объекти - студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү процесси.

Изилдөө предмети - окутуунун интерактивдүү методдорун колдонуу аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн шарттары.

Иштин максаты: педагогикалык дисциплиналарды окутуу процессинде интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын теориялык жактан негиздөө жана аларды эксперимент аркылуу текшерүү

Изилдөө методдору: теориялык анализ жана синтез, тажрыйбаны жалпылоо, байкоо, сурамжылоо, документтер анализи, педагогикалык эксперимент, статистикалык анализ.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы: Жогорку окуу жайларда интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытындагы илим жана практикадагы тенденциялар, өбөлгөлөр талдоого алынып, айкындалган; педагогикалык дисциплиналарды окутуу процессинде интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн модели иштелип чыккан; педагогикалык дисциплиналарды окутуу процессинде интерактивдүү окутуу методдору аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары аныкталган; айкындалган модель жана педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу эксперимент аркылуу тастыкталган.

Колдонуу боюнча сунуштар: Изилдөөнүн натыйжалары төмөнкүдөй чөйрөлөрдө колдонулушу мүмкүн: педагогика дисциплиналарын окутууда интерактивдүү методдорду пайдалануу аркылуу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү багытындагы теориялык жактан негизделип, практика жүзүндө сынактан өткөрүлгөн методикалык нускоолорду башка гуманитардык предметтерди окутуу практикасында да колдонууга болот; студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү боюнча иштелип чыккан жана сыноодон өткөн педагогикалык шарттарды ЖОЖдордун окутуу процессинде жетекчиликке алууга болот. Ошондой эле изилдөөнүн материалдарын ЖОЖ окутуучуларынын кесиптик педагогикалык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө колдонууга болот.

Колдонуу чөйрөсү: ЖОЖдордун окутуу процессин инновациялык негизде өркүндөтүү чөйрөсү, жогорку окуу жайлардын окутуучуларынын кесиптик квалификациясын жогорулатуу системасы.

РЕЗЮМЕ

диссертации Быlikовой Махабат Максатовны на тему: «Педагогические условия развития познавательной активности студентов с использованием интерактивных методов обучения» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности: 13.00.01 - общая педагогика, педагогика и история образования

Ключевые слова: вуз, студенты, познание, деятельность, развитие, интерактивные методы обучения, учебный процесс, модель, педагогические условия.

Объектом исследования является процесс развития познавательной деятельности учащихся.

Предмет исследования: условия развития познавательной активности учащихся за счет использования интерактивных методов обучения.

Цель: Теоретическое обоснование педагогических условий развития познавательной активности студентов посредством интерактивных методов обучения в процессе преподавания педагогических дисциплин и их экспериментальная проверка.

Методы исследования: теоретический анализ и синтез, обобщение опыта, наблюдение, опрос, анализ документов, педагогический эксперимент, статистический анализ.

Полученные результаты и их новизна: Проанализированы и выявлены тенденции и предпосылки науки и практики в развитии познавательной активности студентов посредством интерактивных методов обучения в высшей школе; разработана модель развития познавательной активности студентов с помощью интерактивных методов обучения при преподавании педагогических дисциплин; разработаны и апробированы педагогические условия развития познавательной

активности студентов посредством интерактивных методов обучения в процессе преподавания педагогических дисциплин. Эффективность выявленной модели и педагогических условий подтверждена экспериментально.

Рекомендации по применению: Результаты исследования могут быть использованы в следующих сферах: применение теоретически обоснованных и практически рекомендованных интерактивных методов в преподавании педагогических дисциплин по развитию познавательной активности студентов. Разработанные и апробированные педагогические условия развития познавательной активности студентов за счет использования интерактивных методов могут быть внедрены в учебный процесс вузов в практике преподавания других гуманитарных предметов. Материалы исследования также могут быть использованы для развития профессиональной педагогической компетентности преподавателей вузов.

Область применения: область инновационного совершенствования образовательного процесса в вузах, система повышения квалификации преподавателей вузов.

ABSTRACT

of the research dissertation of Bylykova Mahabat Maksatovna on the topic: “Pedagogical conditions for the development of cognitive activity of students through the use of interactive teaching methods” for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty: 13.00.01 – general pedagogy, pedagogy and the history of education

Key words: university, students, cognition, activity, development, interactive teaching methods, educational process, model, pedagogical conditions.

The object of the study is the process of development of cognitive activity of students.

The subject of the study is the conditions for the development of students' cognitive activity through the use of interactive teaching methods.

The aim of the research: Theoretical substantiation of the pedagogical conditions for the development of students' cognitive activity through interactive teaching methods in the process of teaching pedagogical disciplines and their experimental verification.

Research methods: theoretical analysis and synthesis, generalization of experience, observation, survey, document analysis, pedagogical experiment, statistical analysis.

The results obtained and their novelty: Trends and prerequisites of science and practice in the development of students' cognitive activity through interactive teaching methods in higher education are analyzed and identified; a model for the development of students' cognitive activity has been developed through the use of interactive teaching methods in teaching pedagogical disciplines; pedagogical conditions for the development

of cognitive activity of students through interactive teaching methods in the process of teaching pedagogical disciplines have been developed and tested. The effectiveness of the identified model and pedagogical conditions has been experimentally confirmed.

Recommendations for use: The results of the study can be used in the following areas: the use of theoretically substantiated and practically recommended interactive methods in teaching pedagogical disciplines to develop students' cognitive activity. The developed and tested pedagogical conditions for the development of students' cognitive activity through the use of interactive methods can be introduced into the educational process of universities in the practice of teaching other humanitarian subjects. The research materials can also be used to develop the professional pedagogical competence of university teachers.

Field of application: the area of innovative improvement of the educational process in universities, the system of professional development of university teachers.